

Kohtuja ja kohtuuttomuuksia: sijaissyntytyksen bioetiikkaa

TIIA SUDENKAARNE

1. Johdanto

Suomessa sijaissyntytyks kiellettiin hedelmöityshoitoja koskevassa laissa vuonna 2007. Sitä ennen sijaissyntytyks oli harvoissa tapauksissa käytettävä hoito heteroavioparin naisosapuolen kohdun puutteesta tai viasta johtuvaan lapsettomuuteen. Oikeusministeriö ilmoitti toukokuussa 2011 arvioivansa uudelleen sijaissyntytysten laillistamista. Sosiaali- ja terveydenhuollon eettinen neuvottelukunta ETENE (2011) laati oikeusministeriön pyynnöstä lausunnon sijaissyntytyksen juridisen aseman uudelleenarviointia varten. Lausunto ei kuitenkaan johtanut lakimuutoksiin.

Sijaissyntytyks on ollut julkisessa keskustelussa esillä säännöllisesti 2000-luvun ensimmäisillä vuosikymmenillä. Asiantuntija- ja kansalaistoimijat sekä järjestöt ovat tuoneet esiin huolensa nykytilanteen kestättömyydestä. Tätä kirjoittaessani istuva hallitus on ohjelmassaan linjannut, että nk. eikaupallisen sijaissyntyttämisen sallimisen edellytyksiä on

selvitettävä. Tällä artikkelilla haluan edistää tuota selvitystyötä.¹

Tarkastelen sijaissyntyttämisen etiikkaa feministisen bioetiikan avulla. Feministinen bioetiikka tieteenalana ponnisti 1960-luvun yhdysvaltaisesta naisliikkeestä ja vakiinnutti asemansa akateemisena erityisalana 1990-luvulla (Holmes ja Purdy 1992; Wolf 1996; Donchin ja Purdy 1999). Amrita Pande (2010, 71) hahmottelee kolme kategoriala, joilla sijaissyntyttämisen feminististä tutkimusta voi ryhmitellä. Yhtäältä sijaissyntyttämistä käsitellään lainsäädännön, etiikan ja moraalien näkökulmista. Toisaalta radikaalifeministissä teksteissä sijaissyntyttämistä pohditaan medikalisaation, kaupallistumisen ja naisruumiin teknologisen kolonialismin ilmentymänä. Kolmanneksi Pande nimeää erityisesti feministisessä nykykeskustelussa esiin nousevan sijaissyntyttämisen kulttuuristen merkitysten tutkimisen sekä äitiyden ja sukulaisuuden painotukset. Äitiyden sosio-kulttuurisesti tuotettujen myyttien kriittinen tarkastelu on noussut uudella tavalla esiin 2010-luvun reproduktiopoliittisissa keskusteluissa teknologia-avusteisen lisääntymisen ja nähdäkseni erityisesti sijaissyntyttämisen myötä.

Sijaissyntyttämisen etiikasta keskusteltaessa niin tutkimuskirjallisuudessa kuin asiantuntijalausunnoissakin on havaittavissa keskeinen erottelu niin kutsuttuihin kaupallisiin ja ei-kaupallisiin sijaissyntytyjärjestelyihin (ks. esim. van Zyl ja Walker 2013). Sijaissyntyttämisen mieltäminen lapsettomuushoidoksi² ajatellaan sijoittavan sen jälkimmäiseen kategoriaan. Tarkastelen kriittisesti tuota jakoa erityisesti sijaissyntyttäjän asemaan keskittyen.

Tutkimuskirjallisuudesta ja eettisistä suosituksista on löydettävissä linja, että sijaissyntyttämisen eettisyyttä määrittäisivät ennen kaikkea sijaissyntyttäjän halu auttaa lapsetonta paria ilman korvausta (ks. esim. ETENE 2011, 5-6). Kutsun tätä

---

¹ Artikkelini perustuu osittain pro gradu -työhöni (Junnonaho 2014).

² Käsittelen sijaissyntyttämistä lapsettomuushoitona perinpohjaisemmin toisaalla. Ks. Sudenkaarne 2018.

ei-kaupallisuuden ja auttamisen halun yhdistelmää altruismin vaatimukseksi. Altruismin vaatimuksen kautta nimenomaisesti sijaissyntyttäjän toimintaa luonnehtivat ei-kaupallisuus ja auttamisen halu rakentuvat luovat välttämättömät ehdot sille, että sijaissyntytyks olisi eettisesti hyväksyttävää.

Esitän, että sijaissyntyttämistä tulisi konstruoida ja säädellä työnä, ei lapsettomuushoitona. Sen kytköksiä äitiyteen tulisi tarkastella kriittisesti. Sitä ei nähdäkseni tule käsittää lapsettomuushoidoksi. Pyrkimys globaaliin säätelyyn olisi projektin haastavuudesta huolimatta eettisesti kestävämpää kuin täyskielto tai sijaissyntyttämisen mieltäminen kansalliseksi lapsettomuushoidoksi. Sijaissyntyttämisen täyskielto tai eettisesti kestävämpiä tiukka säätely Suomen kaltaisissa korkean reproduktioterveyden, globaalisti verraten pienten tuloerojen maissa ruokkii reproduktioturismia kolonialismina, joka on kaupallisen sijaissyntyttämisen moitittavin ääri-ilmiö. Säätelyä ei kuitenkaan tule Suomessakaan rakentaa sijaissyntytyksen markkinoiden ehdoilla.

2. Altruistinen sijaissyntytyks

Altruistisen ja kaupallisen sijaissyntyttämisen kategorinen erottaminen toisistaan on yleinen pyrkimys sekä teoreettisessa että käytänteitä luomaan pyrkivässä sijaissyntytykskeskustelussa. Liezl van Zyl ja Ruth Walker (2013, 373) pitävät jakoa altruistiseen sijaissyntyttämiseen ja niin sanottuun kaupalliseen sopimusäitiyteen struktuurina, joka on hallinnut sijaissyntytyksdiskursseja vuosikymmeniä. Altruistiset sijaissyntytyksprosessit ja -järjestelyt perustuvat lahjoittamissuhteeseen: sijaissyntyttäjän motiivi on antaa tuleville vanhemmille ikään kuin lahjaksi lapsi, ja vanhemmat voivat antaa tai olla antamatta sijaissyntyttäjälle vastalahjaa. Kaupallisessa sopimussuhteessa taas sekä sijaissyntyttäjän että tulevien vanhempien toimintaa säätelee juridis-taloudellinen sopimus, jossa on määritelty kustannukset, korvaukset ja palkkio. (van Zyl ja Walker 2013, 373–376.)

Altruismin vaatimus edellyttää, että sijaissyntyjälle ei saa maksaa prosessista rahallista korvausta, vaikka olisi ehkä mahdollista jopa lapsettomuushoitokontekstissa perustella joitakin kompensoitavia kuluja, kuten äitiysvaatteiden hankinta (vrt. ETENE 2011, 6). Nähdäkseni altruismin vaatimus rakentuu vastakohtana emotionaalisesti värittyneille käsityksille kaupallisuudesta, joka tunkeutuu intiimin alueelle – vastakohtana retorikalle ”design-vauvojen myymisestä” ja ”maksutusta äitiydestä” (vrt. Macklin 1988, 57; Laufer-Ukeles 2013, 1224: ks. myös Anderson 1990). Retoriset mielikuvat toimivat pikemminkin irrationaalisen pelon merkkeinä kuin sisällöllisinä merkityksinä.

Altruismin vaatimuksen mukaan sijaissyntyjälle ei tule maksaa palkkaa tai palkkiota sijaissyntyjänä toimimisesta. Lisäksi sijaissyntyjän motiivin sijaissyntyjäksi ryhtymiseen tulee olla auttamisen halu. Mikäli nuo kaksi ehtoa eivät täyty, sijaissyntyttäminen on altruistisen näkemyksen mukaan epäeettistä. On kuitenkin huomattava, että palkkion mieltäminen kategorisesti epäeettiseksi ja auttamismotiivin ensisijaisuus eli altruismin vaatimus ei ulotu kaikkiin institutioihin ja kaikkiin hoitoihin, sillä myös Suomen kaltaisissa julkisen terveydenhuollon maissa avusteisesti lisääntyvät maksavat hoidoistaan yhä enenevässä määrin yksityisen sektorin palveluntarjoajalle. Jos altruismin vaatimus pätee, millä perusteella se pätsisi vain sijaissyntyttämiseen? Jos rahallisen korvauksen maksaminen tekee hoidosta/hoivasta epäeettistä, on kaikki ammatillinen hoito ja hoiva määritelmällisesti epäeettistä ja niissä ammateissa työskentelevät henkilöt motiiviltaan kyseenalaisia, sillä he työskentelevät rahallista korvausta vastaan.

On epäselvää, miksi sijaissyntyjän motiivi on hoitokonstruktiossa niin tärkeä eettisen kestävyuden määrittäjä. Millaisin luotettavin keinoin yksilön motiivia, tässä tapauksessa auttamisen halua, oikeastaan voi edes arvioida? Palkkion puuttuminen on riittämätön indikaatio tästä motiivista, sillä muilta prosessin toimijoilta palkkiota ei kielletä. Miksi juuri sijaissyntyjän toiminnan motiivi olisi sen seurauksia tärke-

ampi määrittäjä toiminnan eettisyyttä arvioitaessa? Nähdäkseni on loogisesti kestäväntöntä esittää sijaissynnyttämisen epäeettisyyden olevan välttämättä kytköksissä siihen, että sijaissynnyttäjälle maksettaisiin paitsi rahallista korvausta vaikkapa ansionmenetyksistä, myös palkkaa. Niin ikään katson, että kaupallisuuden elementti siinä määrin kuin palkkion maksaminen juuri sijaissynnyttäjälle sitä ilmentää, ei riitä perustelemaan sijaissynnyttäjän tai sijaissynnyttämisen epäeettisyyttä. Vaikka rahallisen korvauksen salliminen tuo mukanaan riskejä, voidaan niiden ajatella olevan säätelyllä tehokkaammin minimoitavissa kuin toiminta kokonaan kieltämällä. Lisäksi on syytä huomata, että myös hoitokonstruktiossa on sijaissynnyttäjän asemaan liittyviä riskejä. Riskit eivät kuitenkaan ole pelkästään sijaissynnytyserityisiä vaan moneen muuhunkin erityislaatuiseen intimitettiin työhön kuten ammattikasvatukseen liittyviä.³ Sijaissynnytystyön riskit ovat ehdottomasti nais erityisiä, mutta niiden tarkastelu suhteessa muuhun erityisesti naisten tekemään hoivatyöhön on nähdäkseni hedelmällistä.

Pamela Laufer-Ukeles (2013, 1223–1227) kutsuu ammattikasvatukseen ja -hoivaamiseen liittyvää erityislaatuista intiimiyttä kaupalliseksi intiimiydeksi (*commercial intimacy*). Hänelle sijaissynnyttäminen on juuri kaupallista intiimiyttä, jossa intuitiivisesti vastakkain asettuvat sijaissynnyttäjän käsitykset äitiydestä, vanhemmuudesta, perheestä ja sukulaisuudesta sekä sijaissynnytysprosessissa syntyvän lapsen tulevat vanhempien halu vanhemmuuteen, perheeseen ja sukulaisuuteen. Nämä kysymykset pätevät koko joukkoon muita kaupallisen intiimiyden muotoja, jotka liittyvät vanhemmuuteen, perheeseen ja sukulaisuuteen: vaikkapa erilaisiin adoptiorakenteisiin ja institutionaalisiin huostaanotokäytänteisiin, joilla lapsia

---

³ Feministisessä etiikassa on kirjoitettu paljon sijaissynnyttämisen ja seksityön eroista ja yhtäläisyyksistä. Vertailu on kiinnostava ja kiihvaasti debatoitu, mutta en syvenny siihen tässä artikkelissa siitä syystä, että haluan tuoda esiin vähemmän tunnettua ajatusta sijaissynnyttämisestä hoivatyön etiikan kysymyksenä.

sijoitetaan joko laitoksiin tai yksityisiin koteihin hoivattaviksi ja ammattikasvatettaviksi rahallista korvausta vastaan. Miten sijaissynnyttäminen suhteutuu muihin kaupallisen intiimiyden muotoihin, esimerkiksi edellä mainittuun hoivatyöhön ja ylipäänsä työhön?

Pitäytyen tarkastelussa erityisesti sijaissynnyttäjän positiossa ilmeisin ero sijaissynnyttämisen ja muun työn välillä näyttäisi olevan ruumiillisen ja emotionaalisen haavoittuvuuden korostuminen. Nuo haavoittuvuudet ovat kuitenkin läsnä myös muunlaisissa töissä, kuten ammattiarmeijassa tai seksityössä (vaikka lisäksi kaikkiin kolmeen ilmiöön liittyy oma erityinen eettinen problematiikkansa). Argumentaation etenemiseksi tyydyttäköön toteamaan, että sekä ammattisotilaan että seksityöläisen voi tietyin perustein nähdä harjoittavan ansaintatoimintaa, jossa ruumiillinen ja emotionaalinen haavoittuvuus ovat niin suuria, ettei koskemattomuus perinteisessä mielessä täydellisesti toteudu ja johon liittyy haavoittavia riskejä. Osittain tämä pätee kaikkiin työlainsäädännöllisesti vaarallisiksi luokiteltujen työtehtävien suorittamiseen tai kerta kaikkiaan enemmän tai vähemmän kaikkeen työhön. Näin ollen pelkkä ruumiillisen ja emotionaalisen haavoittavuuden sekä kaupallisuuden kytkös ei riitä perustelevaan, miksi sijaissynnyttämisen olisi välttämättä oltava jotakin muuta kuin työtä tai että se olisi määritelmällisesti epäeettistä työtä.

Kaupallisen sijaissynnyttämisen kritiikissä tuotteistaminen (*commodification*) on keskeinen tulokulma. Tarkastelen seuraavaksi kahta sijaissynnyttämistä haitallisena tuotteistamisena pitävää argumenttia, joista ensimmäinen rakentuu premissille sijaissynnyttämisen ja ylipäänsä lisääntymisen erityislaatuisuudesta, jota tulee suojella kaupallistumiselta (Anderson) ja toinen sijaissynnyttämisen käsittämiseen ensisijaisesti sukupuolten eriarvoisuuden muodoksi ja siksi tuomittavaksi (Satz).

3. Sijaissynnytyksen tuotteistamisena

Elisabeth Andersonin tuotteistamiskritiikki edustaa yleistä näkemystä kaupalliseen sijaissynnyttämiseen kielteisesti suh-

tautuvien feministien parissa. Kaupallinen sijaissyntytyös nähdään nais erityisten reproduktiokykyjen ja vaihtelevin astein myös sen avulla syntyvien lasten tuotteistamisena, jossa markkina-arvot syrjäyttävät lisääntymistä yleensä hallinnoivat vanhemmuuden normit. Näkemyksen mukaan markkina-arvojen tai kaupallisten normien soveltaminen naisten reproduktiokykyihin tekee sijaissyntyttäjästä objekteja, vie heiltä persoonallisuuden ja siten mahdollisuuden tulla kunnioitetuiksi ihmisinä. (Anderson 1990, 80.)

Andersonin mukaan kaupallisten normien soveltaminen nais erityisiin reproduktiokykyihin vie naisten mahdollisuuden kunnioitukseen kolmella tavalla. Ensinnäkin vaatimus siitä, että sijaissyntyttäjän tulisi tukahduttaa mahdolliset kiintymyksen tunteet kantamaansa lasta kohtaan, tekee työstä vieraannuttavaa (*alienating*), eikä se täten perustu sijaissyntyttäjän kunnioitukselle. Toiseksi normit manipuloivat ja vääristävät sijaissyntyttäjän ajatuksia omasta raskaudestaan ja siitä, mitä se voi hänelle merkitä (ks. myös Pande 2010, 68–74). Kolmanneksi kaupallisessa sijaissyntytyksessä hyödynnetään riistävästi sijaissyntyttäjän muita kuin kaupallisia motiiveja tarjoamatta vastineeksi kuitenkaan mitään muuta kuin kaupallista hyötyä. (Anderson 1990, 81.)

Nähdäkseni Andersonin kritiikki varmasti pätee kaupallisen sijaissyntyttämisen tuomittavimpiin muotoihin. Mutta miksi juuri tämä epäkunnioittava ja vieraannuttava työn muoto on tuomittavampaa kuin vaikkapa kotiapulaisena työskentely? Myös se hyödyntää reproduktiokykyjä laajemmin ymmärrettyinä eli hoivatyötä ja uusintamista (ruuanlaittoa, lastenhoitoa, siivoamista) usein hyvin kyseenalaisilla ehdoilla. Tuotteistamisen toimintalogiikan havaitseminen kaupallisen sijaissyntyttämisen äärimuodoissa ei riitä tekemään kaupallisesta sijaissyntyttämisestä kategorisesti epäeettistä, sillä eettisen arvioinnin avainasemassa tulee nähdäkseni olla kaupallisuuden määrittely ja sen säätelyn yksityiskohdat.

Anderson (1990, 86) kytkee tuotteistamisen kritiikin altruismin kritiikkiin omalle tarkastelulleni mielenkiintoisella tavalla. Hänen mukaansa ehto, jonka aiemmin itse nimesin

altruismin vaatimukseksi, pätee myös kaupallisessa sijaissynnyttämisessä, joka vaatii "sijaissynnyttäjää vieraantumaan kehostaan ja siitä, ketä hänen lisääntymistyönsä hyödyttää sekä alistamaan ruumiinsa, terveyteensä ja tunne-elämänsä muiden tarkkaan määritellyille intresseille" (ibid.). Anderson jatkaa, että todellinen altruismi ei vaadi alistumista vaan päinvastoin "itsenäistä ja itsevarmaa taidon, kyvyn ja harkinnan soveltamista" (ibid.). Andersonin mukaan altruismin vaatimus perustuu väistämättä ylempien yhteiskuntaluokkien hyötyyn. Vaikka Anderson ei siis nähdäkseen onnistu perustelemaan kaupallisen sijaissynnyttämisen kategorista tuomittavuutta, voi hänen altruismin kritiikkiään jatkojalostaa. Jos hylkäämme premissit lisääntymistyön ikään kuin pyhästä erityislaatuisuudesta ja työstä luokkajaon väistämättömänä pönkittäjänä, voidaan nähdäkseen perustellusti kysyä, miksei työstään palkkiota saava sijaissynnyttäjä voisi toimia itsevarmasti ja itsenäisesti taitojaan ja kykyjään harkintansa mukaan soveltaen. Entä miksei kaupallisen sijaissynnyttämisen säätelyä, erityisesti sijaissynnyttäjien psykologisen neuvonnan kautta manifestoituvaa toiminnan eetosta, voisi pyrkiä suuntaamaan juuri näin? Andersonin ajattelussa säätelyllä ei ilmeisesti voida tällaista tilannetta saavuttaa, mutta kytkemällä väistämättömän hyväksikäytön altruismin vaatimukseen hän tulee esittäneeksi argumentin myös sijaissynnytyshoitoja vastaan eli nk. ei-kaupallista sijaissynnyttämistä vastaan. Hoitokonstruktiossa halu auttaa pyyteettä on keskeinen vaatimus sijaissynnyttäjälle, jota käytetään apuna heteroavioparin lapsettomuuden hoitoon (vrt. ETENE 2011). Koska minkäänlaista sopimusta osapuolten välillä ei hoitokonstruktiossa välttämättä laadita, myös ei-kaupallinen altruismi voi implikoida sijaissynnyttäjälle vaatimusta vieraantua kehostaan, siitä ketä hänen reproduktiokykynsä hyödyttävät sekä saada hänet alistamaan ruumiinsa, terveyteensä ja tunne-elämänsä muiden tarkkaan määritellyille intresseille (geneettisbiologisen jälkeläisen tuottamiselle). Jos Andersonin altruismin kritiikki pätee ilman lisääntymistyön erityislaatuisuuden premissin ja luokkajaon pönkittämisen premissin hyväksymistä, kuten olen esittänyt, sen

täytyy päteä kaikkiin sijaissynttämisen muotoihin, joissa altruismin vaatimuskin pätee, siis myös sijaissyntytyshoitoihin. Näin ollen Andersonin altruismin kritiikki tukee nähdäkseni argumenttia sijaissyntytyshoitojen eettisestä arveluttavuudesta: hoitokonstruktiossa ei eksplikoida mitään takeita sijaissynttäjän itsenäisen, itsevarman, taitojaan ja kykyjään harkiten soveltavan toimijuuden takaamiseksi.

Debra Satz (2010, 115-116) tarkastelee tuotteistamista asymmetriateesiksi nimeämällä epäsuhdalla, jonka monet näkevät reproduktiokykyjen ja muiden työn muotojen välillä. Asymmetriateesin keskiössä on ajatus, että reproduktiokykyjen tuotteistaminen eli niiden altistaminen markkinoiden kysynnän ja tarjonnan laille, on vahingollisempaa kuin muiden ihmiskykyjen ja työn muotojen tuotteistaminen. Satzin mielestä on useita vääriä perusteita puolustaa asymmetriateesiä, kuten essentialistinen ajatus siitä, että lisääntyminen on luonteeltaan erityislaatuista, kuten Anderson esitti. Silti Satz katsoo, että asymmetriateesin kautta rakentuu kestävä argumentti sijaissyntytyksestä tuotteistamisena ja siksi epäeettisenä.

Satzin mukaan asymmetriateesiä ei voi perustella essentialismilla eikä myöskään äidin ja lapsen suhteen erityislaatuisuudella, sillä suhde on kompleksisempi kuin usein ymmärretään, eikä sijaissyntytyjärjestely sinänsä tarkoita lasten tuotteistamista (sen paremmin kuin esimerkiksi IVF-hoidoissakaan). Reproduktiotyö on kuitenkin Satzin mielestä perustellusti erilaista kuin muu työ siksi, että lisääntymistyön hyödyntäminen rakentuu sukupuolten eriarvoisuudelle (ks. myös Donchin 2010). Hän myös huomioi nähdäkseni ehdottoman oleellisesti, että reproduktiokykyjen hyödyntäminen työnä saattaa lisätä rodullistamiseen pohjaavaa huonoa yhteiskunnallista asemaa ja vaikuttaa negatiivisesti sijaissynttäjänä toimivan naisen omiin lapsiin. (Satz 2010, 117.)

Miksi sukupuolten eriarvoisuus on peruste juuri sijaissyntytytyö kieltämiselle, eikä vaikkapa naisten siivous- ja lastenhoitotyön kieltämiselle (vrt. Macklin 1988; 2013)? Ne ovat naisvaltaisia aloja, joiden työnkuvista on helppo löytää stereotyyppisen sukupuoliroolin mukaisia odotuksia (hellyys, hoi-

vaaminen, puhtauden arvostaminen, kodin piirissä perinteisesti tehtävän työn ammatillistuminen), ja niistä maksetaan maailmanlaajuisesti keskimäärin selvästi huonompaa palkkaa kuin miesvaltaisten alojen suorittavista tehtävistä. Vaikka sijais-synnytystyö on ehdottomasti erityislaatuista työtä ja naiseriityinen kysymys, miten perustellaan, että kaupalliset sijais-synnytyjärjestelyt olisivat väistämättä toimijuutta vähentäviä sekä valintoja ja identiteettiä haitallisesti muokkaavia? Perusteen todistusvoima rakentuu nähdäkseni sen hyväksymiselle, että sijais-synnyttäminen pönkittää väistämättä sukupuolijärjestelmän epäoikeudenmukaista rakentumista. Pitää epäilemättä paikkansa, että sijais-synnyttäjän toimijuus kyseenalaitetaan sijais-synnyttämisen muodoissa, joissa sijais-synnyttäjällä ei ole laillista asemaa tai oikeutta hyötyä taloudellisesti ja henkisesti työstään. Pitää lisäksi epäilemättä paikkansa, että riis-tävissä oloissa sijais-synnyttäjänä toimimisella voi olla haitallisia vaikutuksia ja että sijais-synnytyjärjestelyissä voidaan pyrkiä hyötymään naisen eriarvoisesta asemasta sukupuolijärjestelmässä. Toimijuus ja valinnan mahdollisuudet ovat kuitenkin riippuvaisia itse sijais-synnytyjärjestelyn sisällöistä, eivätkä ne useinkaan toteudu esimerkiksi kotiapulaisena työskennellessä tai hikipajassa tehtävä ompelutyössä, joiden niin ikään voi nähdä perustuvan sukupuolijärjestelmän hyödyntämiselle. Sijais-synnyttäjän toimijuus ja valinnan mahdollisuudet voivat niin ikään olla hyvin kapeat myös, jos sijais-synnytyksen mielletään lapsettomuushoidoksi.

Eikö reproduktiokykyjen omaehtoista, ei-vieraannuttavaa kaupallista hyödyntämistä olisi mahdollista pitää myös toimijuuden lisääntymisenä erityisesti epäoikeudenmukaisten sukupuolijärjestelmien ja heikon reproduktioterveyden maissa, joissa naiset eivät usein voi tehdä omaehtoisia päätöksiä lisääntymisensä suhteen? Nähdäkseni reproduktiokykyjen hyödyntämisen työnä voi nähdä myös purkavan sukupuolten epätasa-arvoisuuden ytimessä olevaa ajatusta naisen reproduktiokyvystä ulkoisen, patriarkaalisen kontrollin kohteena ja hyödyn lähteenä, edellyttäen että lainsäädäntö ja järjestelyjen yksityiskohdat on suunniteltu palvelemaan tuota purkamista.

Jos sijaissyntytyös ei ole luonteeltaan erityistä työtä ja siksi kiellettävä, miksi juuri sijaissyntytyös olisi kategorisesti sukupuolten eriarvoisuudesta nousevaa, kestämatöntä tuotteistamista? Sijaissyntyttäjänä toimivalla naisella ei hoitokonstruktiossakaan ole takeita siitä, ettei hänen toimijuuttaan vähennetä. Hoitokonstruktio ei myöskään vastaa siihen, miten haitallisia vaikutuksia sijaissyntyttäjän valintoihin ja identiteettiin pyrittäisiin vähentämään, jos osapuolten välillä ei ole minkäänlaisia sopimuksia. Suomalaisia sijaissyntytyshoitojärjestelyjä kartoittaneet asiantuntijat ovatkin julkisesti esittäneet huolensa siitä, että toimintakulttuuri oli sijaissyntytyshoitoja annettaessa epäselvä ja sen eettinen arviointi riittämätöntä (Burrell 2018).

Nähdäkseni tuotteistaminen on eettinen ongelma, mutta sijaissyntyttämisen ei väistämättä ole naisia ja lapsia tuotteistavaa. Olen samaa mieltä Satzin ja Andersonin kanssa siitä, että sijaissyntyttämisen kaupallisuuteen liittyvät ongelmat liittyvät ensisijaisesti markkinallisuuteen, joka määrittyy riistoksi Katson kuitenkin, että markkinallisuuden ongelmaan puututaan erityisesti välikäsinä toimivien tahojen voitontavoittelua säätelemällä,⁴ sijaissyntyttäjien aseman nostamisella työntekijöinä ja turvaamalla heidän asemansa lainsäädännöllä sekä pohtimalla uudelleen psykologisen neuvonnan alkuehdot. Näin voitaisiin pyrkiä minimoimaan kaupallisuuden riskit ja vähentämään tuotteistamisen diskurssin läsnäoloa. Tuotteistamisen logiikka aiheuttaa tuhoa myös muilla elämänalueilla – eikä pelkästään ihmiselämän vaan koko globaalin ekosysteemin, kun kohtuuton kulutus ajaa planeettaamme tuohon –, joten uudenlaisten markkinajärjestelmien kehittäminen on

---

⁴ Esimerkiksi Hollannissa on pohdittu mallia, jossa vain voittoa tavoittelemattomat toimijat kuten yhdistykset toimisivat sijaissyntyttäjien välittäjinä. Hoitokonstruktio on myös välityskysymyksen ratkaisemiseksi riittämätön, sillä se perustuu läheisen toimimisille sijaissyntyttäjänä säätelynä pelkkä altruismin vaade. Toisaalta tulee myös huolehtia siitä, ettei välittämisen säätely jää monikansallisten, voittoa tavoittelevien terveysyhtiöiden varaan.

elintärkeää joka tapauksessa. Tuotteistamiskritiikki ei nähdäkseen pysty vastaamaan, miksi juuri sijaissyntyttämiseen käytettävien reproduktiokykyjen kaupallinen hyödyntäminen olisi tuomittavaa ilman, että hyväksytään essentialistinen premissi näiden kykyjen erityislaatuudesta, joka väistämättä kytkeytyy äitiyden mystifioinnille.

4. Sijaissyntyttäjät äitityöläisinä

Kalindi Vora (2012) analysoi Andersonin ja Satzin tavoin sijaissyntyttämistä luokkajakoa ja sukupuolijärjestelmää pönkittäväenä työnä. Vora vertailee intialaisia sijaissyntyttäjiä ja intialaisia *call centereissä* työskenteleviä naisia marxilaisen feminismin työkäsityksen kontekstissa; ensin mainitut synnyttävät rikkaille valkoisille länsimaalaisille lapsia globaaleilla reproduktiotyömarkkinoilla, ja jälkimmäiset hoitavat puhelimitse erinäisiä halpojen työvoimakustannusten takia Intiaan ulkoistettuja etäasiakaspalvelutehtäviä. Voran mukaan sekä sijaissyntyttäjät että *call centerien* asiakaspalvelutyöntekijät asemoituvat työnsä kautta heitä oleellisesti määrittäviin historiallisiin konteksteihin tavalla, jota hän kutsuu kerryttämiseksi (*accumulation*). Etäasiakaspalvelijoiden työ kertyy läntisen kapitalismin rakenteisiin, jotka uudelleen tuottavat valloittamisen, etniseen erotteluun pohjaavan orjatyövoiman ja juurettoman työvoiman käytön oikeutusta ylimmän omistavan luokan voitontavoittelussa vieraannuttavasti (vrt. Anderson). Sijaissyntyttäjien reproduktiotyöpanos taas lisäksi kerryttää valkoisen keskiluokan sosio-ekonomis-kulttuurista voimaa, jonka piirin intialaisilla sijaissyntyttäjillä itsellään ei ole pääsyä. (Vora 2012, 697.)

Toisin kuin Satz ja Anderson, Vora näkee reproduktiokykyjen kaupallisella hyödyntämisellä eli reproduktiotyöllä erityisen kaksoisluonteen. Sen yöpuoli oikeudenmukaisuusnäkökulmasta on, että työn tekeminen epäoikeudenmukaisissa olosuhteissa tukee epäoikeudenmukaisia rakenteita, tässä tapauksessa uudelleen tuottaa ja kärjistää voiton ja pääoman epäsolidaarista jakoa. Toisaalta työn mukanaan tuomat mate-

riaaliset ja sosiaaliset edut – paitsi ansaittu raha, myös kokemus merkityksellisyydestä ja osallisuus kannustavassa työyhteisössä – voivat tarjota mahdollisuuksia parantaa yksilön sekä hänen perheensä elämänlaatua, vaikka nykyiset työolosuhteet eivät olekaan niin hyvät kuin niiden eettisesti tarkastellen pitäisi olla.

Kaksoisluonne on oleellinen osa reproduktiotyön todellisuutta. Amrita Panden (2010; 2014) uraa uurtavat sijaissyntytyön etnografiset tutkimukset Intiassa Anandissa, Gujaratin osavaltiossa sijaitsevalla Hope-klinikalla ovat tunnetuimpia kurkistuksia tuohon todellisuuteen. Hope-klinikka on tunnetuin ja tutkituin sijaissyntytyöpalveluita tarjoavista intialaisklinikkoista (vrt. Bailey 2011; Naveen 2013).⁵ Pande (2010, 378) havainnoi, että sijaissyntyttäjien työn organisoimisessa kapitalistiset hyvän työntekijän normit (kuuliaisuus, ammatillisuus) yhdistetään hyvän äidin normeihin (uhrautuvaisuus, hoivavuus), jotta tuotettaisiin mahdollisimman hyviä sijaissyntyttäjiä eli täydellisiä äitityöntekijöitä (*mother-workers*).

Sijaissyntyttäjät asuvat raskautensa ajan asuntolassa muiden sijaissyntyttäjien kanssa yleensä kaukana kotoaan, mikä helpottaa ulkoista valvontaa, jonka taas ajatellaan tehostavan työntekijöiden työpanosta (vrt. tehdastyö ja työnjohdon kontrolli). Suljetussa vertaisryhmässä yksilöt sisäistävät (johdon, lääkärien ja sijaissyntyttäjistä välittäjiksi ja asuntolavalvojiksi ylenneiden muotoilemat) säännöt ja alkavat omaehtoisesti kontrolloida paitsi itseään myös toisiaan. Sijaissyntyttäjille tarjottavissa neuvonta- ja keskustelutapaamisissa, joiden näennäinen tarkoitus on tarjota psykologista tukea ja auttaa heitä käsittelemään tuntemuksiaan, heille korostetaan heidän roolinsa yhdentekevyyttä ja väliaikaisuutta suhteessa sikiöön, jotta heidän kiintymyksen tunteistaan ei aiheutuisi turhaa mie-

---

⁵ Viime vuosina reproduktioturismi Itä-Eurooppaan on lisääntynyt monien entisten vetovoimaisten Aasian maiden tiukennettua lainsäädäntöään, vaikkakaan ilmiötä on hedelmällisempää tarkastella muutoin kuin maantieteellisten rajojen kautta (Schurr 2018; Homanen, tulossa.)

lipahaa tuleville vanhemmille ja jotta he eivät kuvittelisi itsensä työntekijöinä liikoja. Heille tehdään selväksi, että niskuroijan tilalle on heti tulossa ainakin kaksi kuuliaisempaa kohtua, joihin sijaissynnyttäjiä kannustetaan prosessin aikana itsensä samaistamaan. Manipulatiivinen retoriikka luo kytköksen ammattiylpeyden ja ei pelkästään äitiyden vaan määritelmällisesti hyvän äitiyden välillä: naisten tulee pitää sijaissynnyttämistä mahdollisuutena olla hyviä äitejä, mikä paradoksaalisesti tarkoittaa, että sijaissynnyttäjän pitää hyvän äidin tavoin kiintyä vauvaan mahdollisimman paljon oletuksella, että tämä edesauttaa naisen suojaavan sikiötä tai hoitavan vauvaa mahdollisimman hyvin. Kiintymyksellä ei kuitenkaan saa pahoittaa tulevien vanhempien mieltä tai antaa sen vaikuttaa vauvan luovuttamiseen tuleville vanhemmille. (Pande 2010, 978–981.) Vaatimus on ambivalentti ja kytkee altruismin vaatimuksen uhrautuvan äidin stereotyyppiin psykologisesti hyvin kyseenalaisella tavalla. Jos sama vaatimus esitettäisiin ammattikasvattajina työskenteleville naisille, sen kohtuuttomuus kävisi nopeasti ilmeiseksi.

Ammattikasvattajia ei vaadita henkilökohtaisesti kiintymään hoivattaviin lapsiin, vaan ammattieettinen ohjeistus kehottaa vastaamaan lapsen tarpeisiin sekä ylläpitämään lämmintä ja turvallista vuorovaikutussuhdetta, ei määritelmällisesti kiintymyssuhdetta. Nähdäkseni avain sijaissynnytystyön ammattieettisen ohjeistuksen muotoilemiseen olisi paitsi yksityiskohtaisten työmarkkinasopimusten määrittelemineen, mihin liittyy välittäjien ja yritysten saamien palkkioiden pienentäminen ja sijaissynnyttäjille maksettavan palkkion suurentaminen, myös äitiyden ja kohdun sekä sijaissynnyttämisen ja äitiyden välillä olevien kytkösten purkaminen. Sijaissynnyttäjien aseman parantamiseksi on niin ikään ehdottoman oleellista erottaa kaupallisuuden haitalliset vaikutukset säätelemättömällä markkinoilla ja kaupallisuuden kategorinen haitallisuus. Kaupallisen sijaissynnyttämisen kategorinen kieltäminen on kuitenkin paitsi utopistista myös lyhytnäköistä, sillä sijaissynnyttämistä ei ole realistista käsitellä kansallisvaltion sisäisenä ilmiönä; toivottavaa tai ei, globaalissa maailmassa palve-

lua haetaan sieltä, missä sitä on tarjolla. Suurten tuloerojen ja heikon reproduktioterveyden maissa ylläpidettävät lisääntymisterveysmarkkinat hyötyvät välillisesti Suomen kaltaisten maiden haluttomuudesta säädellä sijaissyntytyä muuten kuin se kieltämällä. Siksi säätelyn määrittelemine ja sijaissyntyttämisen konstruointi eettisesti kestävästi on globaalin solidaarisuuden yhteisvastuullinen projekti.

Edellä esitetyn globaalin mekaniikan seurauksena sijaissyntyttämistä tutkitaan enenevässä määrin reproduktioturismien muotona. Myös Anne Donchin (2010) kytkee sen kaupallisuuden ja kapitalisimin kriittiseen analyysiin. Uudella vuosituhannella lisääntymisestä on tullut miljardibisnes (Donchin 2010; Schurr 2018; Homanen, tulossa). Donchin tarkastelee, miten monikansalliset reproduktioteknologiayritykset hyödyntävät kolmannen maailman maiden köyhiä naisia, joiden sukusoluja ja sijaissyntytyä palveluita ne myyvät rikkaampien maiden naisille voitolla. Yritysten toiminnassa korostuvat stereotyyppiset sukupuoliroolikäsitykset. Yritykset pyrkivät myös mitätöimään paikallisten lainsäätäjien pyrkimykset säädellä reproduktioteknologiaa ja pönkittävät vanhaa kolonialistista käsitystä kolmannelle maailmalle lännen resurssipankkina. Esimerkiksi YK on osallistunut lukuisiin paikallisten naisjärjestöjen aloittamiin kampanjoihin, jotka pyrkivät muuttamaan vallitsevia tapoja ja käytänteitä. Ne ajavat jaetun vastuun periaatetta, joka ei keskittyisi hyväntekeväisyysprojekteihin vaan myös lännen vastuunottoon omien kansalaistensa toiminnasta. Uuskolonialistisen feministisen kritiikin mukaan reproduktioturismien haitat kumuloituvat räikeimmin kolmannen maailman köyhille naisille; raadollisimmillaan reproduktioturismi polkee naisten oikeuksia yhtä räikeästi kuin ihmiskauppa. (Donchin 2010, 323–327; ks. myös Homanen, tulossa.)

Panden (2010, 985) mukaan sijaissyntytyä narratiivit, joita ylläpitävät palvelua tarjoavat monikansalliset klinikat sekä niille sijaissyntyttäjiä rekrytoivat paikalliset välittäjät, vahvistavat sijaissyntyttäjien uhrautuvaa äiti-identiteettiä, jotta nämä eivät muodostaisi palkka- ja työehtoneuvotteluihin kyke-

nevää ammatti-identiteettiä siitä huolimatta, että monet toimivat sijaissyntyttäjinä useammin kuin kerran. Pande huomauttaa kuitenkin, että samalla sijaissyntyttäjien asuntoloiden sukupuolittunut tila voi myös tarjota köyhille, kouluttamattomille, työmarkkinoiden syrjimille alimpien kastien naisille vastarinnan ja voimaantumisen kokemuksia sekä mahdollisuuksia haastaa heihin ulkopuolelta kohdistuvaa normatiivisuutta, joka on ristiriidassa heidän omien kokemustensa kanssa. Panden analyysistä nousee nähdäkseni selvästi esille, että sijaissyntyttäminen voi epäeettisesti säädeltynä rakentua äärimmäiseksi esimerkiksi sukupuolittuneesta työstä; työksi, joka operoi sukupuolijärjestelmän tuottamien stereotyyppisten sukupuoliroolien ehdoilla, joiden mukaan työ myös organisoitetaan (vrt. Liljeström 1996, 121–122). Sijaissyntyttäjän positiossa alistuvan ja hoivaavan naisen stereotypia kulminoituu huippuunsa, kun se yhdistyy kulttuuris-historiallisesti tuotettuihin normatiivisiin konventioihin hyvästä äidistä, minkä symbolina kohtu on toistuvasti debatin keskiössä. Ratkaisuksi en kuitenkaan näe sijaissyntyttämisen kieltämistä vaan säätelyn, joka keskittyy purkamaan tämän yhteyden.

Kalindi Voran (2012) mukaan sukupuolittuneen työn tekijöiden asemaa parannetaan parhaiten juuri paljastamalla sen oikeutuksen kumpuavan patriarkaalisuudesta ja omistamisen mekanismeista; sukupuolittuneen työn tekijöiden asemaa parannetaan siis nimenomaisesti työvoimapolitiikalla neuvottelemalla uudelleen työehtoja ja palkkoja. Osa intialaisista feministijärjestöistä onkin esittänyt poliittis-lainsäädännöllisiä vaatimia reproduktiotyötä tekevien naisten aseman parantamiseksi, mihin kuuluu paitsi ammattiyhdytyksen herättäminen eli mielikuva itsestä työntekijänä eikä kertakäyttöisenä kohtuna, myös keskustelu naisten oikeuksista omaan ruumiiseensa ja voitontavoitteluun. Esimerkiksi Sama – Resource Group for Women and Health - järjestö on muotoillut feministisen bioetiikan konkreettisia käytänteitä eli ehdotuksia kansainvälisen sijaissyntyttämisen eettisiksi käytänteiksi. (Vora 2012, 690.) Myös Pande (2010, 985–990) painottaa, että sijaissyntyttäjien järjestäytyminen työntekijöinä mm. työsuojelun turvaamiseksi

on heidän oikeuksiensa näkökulmasta ensisijaista, vaikka kulttuuriset äitiyteen ja naiseuteen liittyvät merkityksellistämisen prosessit, joita klinikat ja välittäjät hyödyntävät äitityöntekijöitä diskursiivisesti tuottamalla, hankaloittavat heidän työntekijäidentiteettinsä kehittymistä. Niin ikään van Zyl ja Walker (2013, 373) peräänkuuluttavat sijaissyntyttämisen ammatillisuutta.

Yhdyn Voran, Panden sekä von Zylin ja Walkerin näemyksiin siitä, että sijaissyntytyt tulisi ensisijaisesti konstruoida työksi. Katson niin ikään, että mikäli äitiyden stereotyyppioita ja kohtumytologiaa ei kriittisesti analysoida feministisen bioetiikan teoriakontekstissa sekä mikäli sijaissyntyttämisen ja äitiyden suhdetta ei problematisoida, ne ovat omiaan luomaan epäeettisiä sijaissyntytykskäytönteitä ja -konstruktioita. Esitänkin seuraavaksi joitakin huomioita niiden kytkösten purkamiseksi.

5. Huorakohtuja ja pyhiä äitejä – kohdun symboliikka ja kiintymyksen kontrolli sijaissyntytyiskonstruktioissa

Äitiys lisääntymisteknologioissa on ollut keskeinen feministisen bioetiikan tutkimuskohde. Äitiyttä ei välttämättä kuitenkaan käsitteellistetä reproduktioon perustuvana vaan pikemminkin äidillisyyden funktiona (vrt. Lappalainen 1996, 217). Äitiys voi reproduktioteknologioissa korostua myös osaamisena (Homanen 2014.) Sijaissyntyttäminen nähdäkseni kuitenkin palauttaa keskiöön äitiyden reproduktioluonteen ja osoittaa, että reproduktiokeskusteluiden oleellisena käyttövoimana on juuri äitiys pikemminkin kuin edes pelkkä äidillisyyden funktio. Sijaissyntytyiskonstruktioissa äitiyden vaateet ovat normatiivisia, ja ne kumpuavat äitiyden ambivalenteista, myyttis-stereotyyppisistä konstruktioista.

Estela Welldon (1992) analysoi teoksessaan *Mother, Madonna, Whore: The Idealization and Denigration of Motherhood* (alkup. 1988) äitiyttä ja naisruumiillisuutta psykoanalyttisen feministisen teorian perversion käsitteen kautta. Hänen kliinisistä

tapauskertomuksista nousevat keskeiset argumenttinsa – että on olemassa nais erityisiä väkivallan muotoja, joissa naiset ovat tekijöitä ja että nuo väkivallan muodot ankkuroituvat äitiyteen – herättävät yhä paitsi epäuskoa myös leppymätöntä vastustusta (Welldon 1992; Motz 2001). Welldon rikkoo ikaikaista tabua tuodessaan julki, että myös naiset ovat väkivaltaisia ja että äidit voivat pahoinpidellä ja hyväksikäyttää sekä omia että hoidossaan olevia lapsia. Welldonin analyyseissä väkivalta paikantuu samalle jatkumolle äitiyden paineiden kanssa, jotka läpileikkaavat naisen koko olemusta; hyvän äitiyden normit vääristyvät päinvastaisesti käyttäytymiseksi silloin, kun niiden täyttäminen on perustavanlaatuisesti mahdotonta. Welldonin (1992, 104) mukaan äitiyden perversiot syntyvät osana vallasta käytäviä poliittisia kamppailuja, joilla on sekä psykobiologinen että sosiaalinen ulottuvuus. Hänen mukaansa äitiyden konstruktio on alati sidoksissa äiti-madonna-huora-asetelmaan. Näistä ensimmäisen position (äiti) täyttäminen pakottaa naisen rajaamaan itsensä toiseen positioon (madonna) ja kieltämään kolmanteen positioon suljetun seksuaalisuutensa (huora). Kutsun tätä asetelmaa naisruumiin kolmiyhteydeksi ja tarkastelen seuraavaksi sen ilmenemistä sijaissyntyiskonstruktioissa.

Nähdäkseni sekä naisruumiin kolmiyhteys että äitiyden perversio sosiaalis-poliittisessa muodossaan ovat läsnä sijaissyntyyskeskusteluissa ja manifestoituvat eri tavoin riippuen sijaissyntyttämisen konstruointitavasta. Hoitokonstruktiossa korostuu madonna-positio, jossa sijaissyntyttäjän kohtu on normatiivisesti paras, pyyteettömyydessään hyvän äitiyden symboli ja paikka (kohdun symboliikasta ks. myös Welldon 1992, 42–63). Tuolloin kohtu ja sitä kautta sijaissyntyttäjä on myös vaarattomin, sillä hän ei vaadi minkäänlaista vastinetta reproduktiokyvyistään. Lisäksi hoitokonstruktio korostaa kohdun objektiluonnetta, sillä lääketieteellinen diskurssi häivyttää sekä lasta haluavan naisen että sijaissyntyttäjän subjekteina ja mieltää heidät kohduiksi, joista ensimmäinen on viallinen ja jälkimmäinen välinearvoinen. Hoitokonstruktiossa määritelmällisesti nainen, jonka kohdun kyvyttömyyttä/ he-

delmättömyyttä hoidetaan sijaissyntyttäjää käyttämällä, ei kuitenkaan enää mahdu kolmiyhteyden madonna-positioon, sillä misogynistisesti tulkittuna hän kurottaa ruumiinsa yli kärkkäästi kohti äitiyttä tyytymättä hänelle sukupuolitetun biologiansa perusteella 'luonnollisesti' lankeavaan osaansa.

Jos sijaissyntyttäminen konstruoidaan työksi ja/ tai kaupalliseksi intiimiydeksi, siirrytään symboliseen huoraposition. Ajatus siitä, että kohtu ei ole välinearvoinen antaa naiselle vallan esittää vaatimuksia, oikeutuksen määrittellä haluamansa korvaus reproduktiokykyjensä hyödyntämisestä, mikä rikkoo pyyteettömästi antavaa ja uhrautuvaa äitistereotyyppiä vastaan tehden naisesta ahneen. Panden (2010, 979–980) aineistosta käy eksplisiittisesti ilmi, että intialaisia sijaissyntyttäjiä kontrolloidaan juuri huoran leiman pelolla, joka toimii laajemmassa sijaissyntyttäjiä kontrolloivassa diskurssissa kahtalaisesti: se viittaa sekä kulttuuriseen oletukseen seksin ja raskauden yhteydestä että sellaisiin sijaissyntyttäjiin, jotka suhtautuvat sijaissyntyttämiseen ensisijaisesti työnä ja pyrkivät ”röyhkeästi” osallistumaan neuvotteluihin eduista ja palkkioista, mikä ei ole hyvän äitityöntekijän normin mukaista. Kun naisia toisaalta kehoitetaan kiintymään kantamiinsa lapsiin ja toisaalta oletetaan katkaisevan suhteen heihin kivuttomasti klinikan/lasta haluavan parin määrittelemässä ajassa, tullaan esittäneeksi ambivalentti, kohtuuton vaatimus jonka konstruktiodynamiikka muistuttaa äitiyden perversiota.

Pande (2014, 68–74) kuvaa, kuinka psykologista neuvonaksi kutsuttua manipulaatiota käytetään indoktrinoimaan äitityöntekijät niin, että kaikkea heidän toimintaansa ohjaisivat klinikan ja lasta toivovien vanhempien edut. Tavoitteena on siis itseään alati kontrolloiva, hyvä äitityöntekijä, joka itse valvoo klinikan ja vanhempien etuja omiensa yli.

Kaikissa sijaissyntytyiskonstruktioissa psykologisella neuvonnalla katsotaan olevan tärkeä rooli. Neuvontaan liittyy väistämättä myös jonkinlaista arviota siitä, millainen hyvä sijaissyntyttäjä on tai hoitokontekstissa ainakin, onko vaikkapa kohdutonta sukulaistaan reproduktiotyöllään auttamaan halukas sovelias sijaissyntyttäjä. Hoitokontekstissa käytetyn

neuvonnan sisältöjä ei ole Suomessa tutkittu tai ainakaan tuloksia ei ole julkistettu (Burrell 2018). Kaupallisessa kontekstissa, jonka neuvonnan sisältöihin on helpompi pääsy kuin hoivakontekstin, korostetaan sijaissynnyttäjän kiintymystä syntymättömään lapseen ja annetaan ymmärtää, että kiintymyksen tunteiden vaaliminen olisi sikiön kasvun ja kehityksen kannalta oleellista (vrt. Pande 2010, 2014). Ei ole kuitenkaan mitään tieteellisiä tai eettisiä perusteita sille, miksi sijaissynnyttäjän tulisi olla vahvasti kiintynyt so. emotionaalis-psykologisesti sitoutunut kantamaansa lapseen. Kuten todettua, yhtä syvästi henkilökohtaista suhdetta ei oleteta muilta hoivatyöntekijöiltä tai ammattikasvattajilta; heidän oletetaan työskentelevän lapsen parhaaksi mutta on täysin hyväksyttyä ja yleisesti tiedossa, että keskeinen motiivi heidän työlleen on ansaita sillä elantoa. Taloudellisen motiivin tunnustaminen ei poista sitä, että he pyrkivät toimimaan hoivattaviensa parhaaksi. Koska lapsen sikiöaikaisen hyvinvoinnin voi turvata ilman sijaissynnyttäjälle esitettyä vaatimusta henkilökohtaisesta kiintymyssuhteesta, pitäisi sijaissynnyttäjää valittaessa oikeastaan psykologisesti seuloa naisia, jotka nauttivat raskaudesta mutta eivät koe vahvasti kiintyneensä omiinkaan lapsiinsa vielä raskausaikana. Vastoin äitimyyttä valtaosa naisista kertoo kiintymykseen omaan lapseen kasvaneen yhteisen elämän alettua kohdun tällä puolen. Hyvän sijaissynnyttäjän kriteerin pitäisi siis olla päinvastainen kuin mitä nyt kaupallisessa kontekstissa sovelletaan, jos pyritään turvaamaan sijaissynnyttäjän etua. Toinen oleellinen seikka kriteerejä valittaessa olisi kiinnittää huomiota sijaissynnyttäjän raskausaikaiseen terveyteen siten, että sijaissynnyttämiseen kannustetaan raskausaikana erinomaisesti voivia naisia nimenomaan siksi, että raskaudesta on heille psykologista ja ruumiillista iloa. Erinomaisen soveltuvuuden kriteeriä ei kuitenkaan pidä kohottaa normiksi, vaan se tulee mieltää samankaltaisena soveltuvuus-kriteerinä kuin muissakin hoiva-ammateissa, joissa voivat toimia myös ne, jotka täyttävät vain riittävän soveltuvuuden kriteerit. Paras sijaissynnyttäjä olisi siis sellainen, joka kokee raskausajan mahdollisimman miellyttävänä.

Jos miellämme sijaissynttämisen ruumiillisuuden prosessina pikemminkin kuin joukkona biologisia faktoja (vrt. Homanen 2014, 74), olisi kiintymyssuhteen sijaan hedelmällisempää korostaa vuorovaikutussuhdetta. Kiintymyssuhde on keskeinen nykyisen ammatillisen äitiysdiskurssin käsite, jolla naisia velvoitetaan tulevana äiteinä suhteessa syntymättömiin lapsiin. Pande tarkastelee (2010; 2014), kuinka sijaissynttysuhteessa vain sijaissynttäjää velvoitetaan kiintymykseen; lapsen on ei-toivottavaa kiintyä sijaissynttäjään ja tulevien vanhempien taas usein kiusallista kiintyä sijaissynttäjään, sillä kiintymys saattaa tuoda mukanaan muita ennakoimattomia tunteita ja ajatuksia. Nähdäkseni hyvä vuorovaikutus ei ole yhtä latautunut ja ambivalentti vaatimus kuin kiintymys, ja hyvän vuorovaikutuksen velvoite pätee tasavertaisesti myös prosessin muihin aikuisosapuoliin.

Jos sijaissynttämisen ja äitiyden kytköstä ei tarkastella kriittisesti, äitiyttä ja naisruumiin kolmiyhteyttä käytetään sijaissynttäjiä vastaan esittämällä heille normatiivisia vaatimuksia, joiden täyttäminen palvelee ennen kaikkea sijaissynttysteollisuuden etuja.⁶ Seuraavaksi syvennyinkin vielä tarkastelemaan sijaissynttämistä uskolonialistisena reproduktioturismina, joka voidaan mieltää kaupallisen sijaissynttämisen ongelmallisimmaksi muodoksi, tavoitteenani määrittää lisää eettisesti kestävä säätelyn yksityiskohtia.

6. Majboori: sijaissynttämisen reproduktio-oikeudenmukaisuudesta

Sijaissynttys on keskeisiä reproduktioturismin vetotekijöitä. Yleensä lasta haluavat parit käyttävät bioteknologiayrityksen suosittamaa välittäjää, joka etsii sopivan paikallisen naisen, tekee tämän kanssa sijaissynttys sopimuksen ja valvoo sopi-

---

⁶ On myös kantoja, jotka puoltavat sijaissynttämisen kieltämistä siitä syystä, että se kaupallistaa nimenomaisesti äitiyden (ks. esim. Macklin 1988; Laufer-Ukeles 2013; Markens 2013). Äitiyden käsitteen kautta on siis mahdollista kannattaa tai vastustaa sijaissynttämistä eri muodoissaan.

musehtojen toteutumista. Kuten todettua, sijaissyntyttäjä asuu raskauden ajan yleensä asuntolassa muiden sijaissyntyttäjien kanssa. Raskauden aikana hän saa nauttia tietyistä etuuksista, kuten neuvola- ja lääkäripalveluista sekä asianmukaisesta ravitsemuksesta, ja saa usein myös rahallisen palkkion, joka on pieni suhteessa hänen reproduktiokykyjensä luomaan lisäarvoon. Kaikki nuo ovat etuja, joita kaikkein köyhimmät kolmannen maailman naiset eivät saa omia biologisia lapsiaan odottaessaan – tai muissakaan elämänsä vaiheissa. (Donchin 2010, 325–327; Pande 2010, 972–974.)

Paitsi Panden (2010, 975–980) kuvailemaa hyvän äitityöntekijän eetoksen toteuttamista, sijaissyntyttäjiltä vaaditaan Donchinin (2010, 327–329) mukaan tietynlaisia luonteen ja ulkonäön ominaisuuksia; esimerkiksi Intiassa sijaissyntyttäjiksi halutaan ”kauniita, emotionaalisesti vakaita ja vaaleaihoisia” naisia, vaikka hedelmöityksessä käytettäisiin länsimaisen valkoisen parin omia sukusoluja. Tämä ilmentää uskolonialististen kriitikoiden mukaan kolonialistisia kaikuja ihonvärin ja moraalisen arveluttavuuden yhteyksistä, jotka siis ovat pohjimmiltaan rasistisia. Donchin näkeekin kolonialismin yhdistettynä globaaliin kapitalismiin keskeisenä ongelmana sijaissyntyttämisen eettistä problematiikkaa tarkasteltaessa. Myös Vora (2012, 697) kytkee sijaissyntyttämisen uskolonialismiin analyysissään sijaissyntyttämisestä työnä, joka kertyy kapitalismin rakenteisiin ja uudelleen tuottaa valloittamisen ja etniseen erotteluun pohjaavaan orjatyövoiman käytön oikeutusta.

Alison Bailey (2011, 715–720) käy dialogia etnografisen tutkimusperinteen, tarkemmin sanottuna diskursiivisen kolonialismin eli valinnan vapautta painottavan puheen (ks. myös Macklin 1988; 2013) ja valkoisen akateemisen feminismien asetamien moraalisten normien kanssa (vrt. Anderson 1990; Satz 2010). Ne saattavat vääristää ja mitätöidä kolmannen maailman naisten subjektiiviset ja eletyt kokemukset (Pande 2010, 970–971).⁷ Ristiveto valinnanvapauden ja valintojen rajalli-

---

⁷ Huomautettakoon, että Bailey ei ole itse haastatellut Salmaa vaan viittaa Panden (2010) kenttätutkimukseen. Juuri se oli ensimmäisiä

suuden välillä tulee hyvin ilmeiseksi tarkasteltaessa esimerkiksi 25-vuotiaan intialaisen Salman tarinaa. Salma on kotiäitiytensä ohella työskennellyt sijaissynnyttäjänä. Baileyn keskeisiä argumentteja on, että jos bioetiikan analyysit sijaissynnytystyöstä keskittyvät normatiiviseen paheksuntaan, tulemme pakottaneeksi intialaiset naiset oman moraalikäsitksemme muottiin. Vaikka sijaissynnytykseen liittyviin ongelmiin ei tule suhtautua relativistisesti, täytyy ottaa huomioon, että monet sijaissynnyttäjien etujärjestöt ja sijaissynnyttäjät itse käsitteellistävät nuo ongelmat moninaisin, ristiriitaisinkin tavoin. Altruismista, lahjoittamisesta ja valinnoista puhuminen ei palvele sijaissynnytystyötä tekevien naisten intressejä, sillä heidän ensisijainen etunsa on hahmottaa, millaista korvausta sijaissynnyttämisestä tulisi saada, jotta se olisi kannattavaa työtä. Valinnoista puhuminen myös häivyttää ne epäoikeudenmukaiset olosuhteet ja valtasuhteet, joiden verkossa nainen sijaissynnytyspäätöksen tekee, sillä sijaissynnytystyö on yksi harvoista tavoista saada kunnollinen asunto, ruokaa, puhdasta vettä, koulutusta ja terveyspalveluja. Salma kuvailee päätöstään ryhtyä sijaissynnyttäjäksi käyttäen eräänlaista pakon käsitettä (*majboori*):

Miksi valitsisin tämän (sijaissynnyttämisen)? Minuun on pistetty niin monta pistosta, että ne riittävät loppuelämäkseni. Suuret neulat, joilla pistettiin lanteitani, sattuivat todella paljon. Otin 20-25 tablettia lähes joka päivä. Tunnen jatkuvaa turvotusta. Mutta minun on tehtävä tämä lasteni tulevaisuuden takia (...) Tämä ei ole työtä, tämä on *majboori* (pakko). Tilanteemme ei voi ainakaan tästä enää pahentua (...) kylässämme ei ole minkäänlaisia asumuksia, eikä viljelyksistä ole saatu ainuttakaan satoa. Tämä työ ei ole eettistä - teemme sitä pysyäksemme elossa. Kun kuulumme sijaissynnytyshommista, meillä ei ollut vaatteita sadekauden jäljiltä - vain yksi vaatekerta, joka oli kastunut jatkuvasti lämpimäksi -, ja sade oli tuhonnut kotimme. Mitä meidän

---

etnografisia kuvauksia kaupallisen sijaissynnyttämisen todellisuudesta, joka nousi valkoisen akateemisen feminismin tietoisuuteen.

olisi pitänyt tehdä? (Bailey 2011, 721–722; Pande 2010, 988.)⁸

Majboorin käsitteellä Salma ottaa haltuun valinnan, pakon ja työn ristivetoa; hänelle sijaissynnytyks ei ole tavallista työtä vaan hädänalaisista olosuhteista nousevaa riistoa (Bailey 2011, 721–722; Pande 2010, 988). Toiset sijaissynnyttäjät kuten Divya taas pitävät sitä erityisen hyvänä työnä, sillä se kerryttää hyvää karmaa (Pande 2014, 98). Sijaissynnyttämisen käsitteellistäminen työksi kuitenkin auttaa tuomitsemaan ne olosuhteet, joissa riistotyö tulee välttämättömäksi. Se myös antaa konkreettisen työkalun, työehdot, noiden olosuhteiden parantamiseksi.

Baileyn mukaan *majboori* nimenomaisesti osoittaa, että valinnasta puhuminen siten kuin se filosofiassa klassisesti ymmärretään, ei ole hedelmällinen käsite tarkasteltaessa Salman narratiivia. Bailey puolustaakin etnografisten narratiivien paikkaa olennaisena osana feminististä tutkimusta diskursiivisen kolonialismin purkamiseksi, vaikka niiden käyttö yksinään tekee tutkimuksesta relativistista. Etnografiset narratiivit kuitenkin auttavat teoretisoimaan sukupuolittuneita (nais)toimijoita paikantuneina subjekteina. Toisin kuin normatiiviset tulkinnat, jotka käsittävät toimijan yksioikoisesti toimintakyvyn kautta, ne ottavat huomioon olosuhteet, jotka muovaavat ihmisen elämän moraalista maastoa ja sisältävät omassa ympäristössään loogisesti päteviä toimintamahdollisuuksia.

---

⁸ Why would I choose to do this? I have had a lifetime's worth of injections pumped into me. Some big ones in my hips hurt so much. I had about 20–25 pills almost every day. I feel bloated all the time. But I know I have to do this for my children's future(...) This is not work, this is *majboori* (a compulsion). Where we are now, it can't possibly get any worse(...) in our village we don't have a hut to live in or crops in our farm. This work is not ethical— it's just something we have to do survive. When we heard of this surrogacy business, we didn't have any clothes to wear after the rains – just one pair that used to get wet—and our house had fallen down. What were we to do?

suuksia ja yhteisvastuuverkostoja. (Bailey 2011, 723–724.) Näin tavoitetaan sijaissynnyttäjän relationaalisen autonomian positio (ks. Donchin 2001), mikä tarkentuu entisestään rodullistamisen, kastin ja muut intersektionaaliset (ks. May 2015) positiot huomioimalla; esimerkiksi Salman puheenvuorosta käy konkreettisesti ilmi, miten perustavanlaatuisesti elämän ”valinnat” ovat sidoksissa häntä ympäröivän todellisuuden realiteetteihin.

Sijaissynnyttämisen säätelyn pohjaksi Bailey esittää kolmitahoista reproduktio-oikeudenmukaisuuden mallia reproduktiivisen sorron tunnistamiseksi ja sitä vastaan taistelemiseksi, jonka on alun perin kehittänyt Asian Communities for Reproductive Justice (ACRJ) -yhteisö. Mallin kolmikannassa reproduktioterveyden osa-alue keskittyy terveystalvelujen tarjoamiseen, reproduktio-oikeudet lainsäädäntöön ja reproduktio-oikeudenmukaisuus ruohonjuuritason etujärjestöjen muodostamiseen ja niiden yhteistyöhön. Ensimmäinen osa-alue painottaa naisten oikeutta terveydenhuoltoon. Toinen osa-alue on lainsäädäntöön nojaava apparaatti naisten oikeuksien turvaamiseksi, mukaan lukien oikeus saada ensimmäisen osa-alueen lupaamia terveystalveluja. Kolmas osa-alue pyrkii edesauttamaan järjestäytymistä rakenteellisen muutoksen aikaansaamiseksi ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden toteuttamiseksi. Se pyrkii tuomaan esiin tavat, joilla sekä julkinen lainsäädäntö että kaupalliset intressit kontrolloivat naisia sekä käyttävät hyväkseen heidän ruumiitaan, seksuaalisuuttaan ja reproduktiokykyjään erityisesti ei-valkoisissa yhteisöissä. (Bailey 2011, 727–728.)

Baileyn mukaan Salman tilanteessa reproduktio-oikeudenmukaisuuden tavoittelu tarkoittaa normatiivisen perinteen ja etnografisen perinteen parhaiden puolten yhdistämistä. Se velvoittaa ottamaan sijaissynnyttäjien eletyt, subjektiivisesti todet kokemukset vakavasti, mutta tarkoitus ei ole laatia niiden pohjalta yleispäteviä ohjeita sovellettaviksi muualla. Vaikka ACRJ:n malli painottuu sorron tunnustamiselle, se ei ole valmiiksi rakennettu moraaliteoria vaan intersektionaalinen metodologia, jonka on tarkoitus toimia moraalisenä in-

dikaattorina. Se myös todistaa, että normatiiviset ja etnografiset lähestymistavat eivät ole toisensa poissulkevia: sijaissynnyttämisestä täytyy olla mahdollista keskustella samanaikaisesti esimerkiksi *majboori*-käsitteen kautta, sijaissynnyttäjien esiin tuomien, heidän henkisiä ja fyysisiä mahdollisuuksiaan parantavien elementtien kautta (vrt. karma), sijaissynnyttämisestä työnä ja länsimaisen valinta-metaforan kautta. Etnografisen moniäänisyyden tunnustaminen ja tutkimuskirjallisuuden teoreettisten näkökulmien kriittinen tarkastelu nostaa esiin reproduktiivisia epäoikeudenmukaisuuksia, joita sijaissynnyttäjät kussakin tilanteessa kohtaavat.

Kulttuurisensitiivisyys epäoikeudenmukaisuuden muotojen tunnistamisessa voisi nähdäkseni tarkoittaa esimerkiksi Panden (2010, 975–977) haastattelemien sijaissynnyttäjien esittämää kritiikkiä välittäjien toimintatavoista, joissa usein hyödynnetään *majboori*-diskurssia rekrytoimalla köyhyydessään epätoivoisia, ei siis sijaissynnyttäjiksi muilla kriteerein parhaiten sopivia, naisia sekä seksuaalisuuden/seksityön tabua, joilla sijaissynnyttäjät pyritään eristämään yhteisöistään ja muusta yhteiskunnasta sekä pitämään heidät hiljaisina ja kuuliaisina. Epäoikeudenmukaisuuden muotojen tarkastelussa reproduktiivisen oikeudenmukaisuuden vaatimus estää uppoamisen kulttuurirelativismiin suohon, sillä koko käsite perustuu moraaliseen havainnolle reproduktiivisten epäoikeudenmukaisuuden olemassaolosta. Reproduktiivisen oikeudenmukaisuus velvoittaa myös länsimaat mukaan keskusteluun reproduktiivisen uuskolonialismin moraalista ongelmista paitsi reproduktioturismin lähdeana, myös omien rajojensa sisällä: länsimaissakin suuri osa reproduktioteknologian materiaali-tarjoajista on köyhiä, rodullistettuja naisia. (Bailey 2011, 728–734.)

7. Lopuksi

Sijaissynnyttäjän positiossa alistuvan ja hoivaavan naisen stereotypia kulminoituu huippuunsa, kun se yhdistyy kulttuuris-historiallisesti tuotettuihin normatiivisiin konventioihin hy-

västä äidistä, minkä symbolina kohtu on toistuvasti debatin keskiössä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että sijaissynttämisen olisi siksi kiellettävä kategorisesti epäeettisenä, vaan että yhteyttä on tarkasteltava kriittisesti. Hoitokonstruktio ei poista eettisiä ongelmia, koska siinä ei eksplikoida takeita sijaissynttäjän omaehtoisen, itsevarman, taitojaan ja kykyjään harkiten soveltavan toimijuuden takaamiseksi (vrt. Anderson 1990).

Nähdäkseni ei voida uskottavasti esittää, että vain kaupalliseen sijaissynttämiseen liittyisi ongelmia ja että sijaissynttämisen mieltäminen hoidoksi olisi eettisesti ongelmatonta. Ongelmallisen kaupallisuuden määritelmäksi ei riitä, että sijaissynttäjälle maksetaan palkkio. Olen edellä esittänyt näkökulmia, joiden pohjalta eettisen problematiikan keskiöön on perustellusti nostettavissa reproduktiokykyjään hyödyntävä nainen. Esitän, että reproduktiokykyjen omaehtoista, eivieraannuttavaa kaupallista hyödyntämistä on mahdollista pitää myös toimijuuden lisääntymisenä erityisesti hyvin polarisoituneiden sukupuolijärjestelmien ja heikon reproduktioterveyden maissa, joissa naiset eivät usein voi tehdä omaehtoisia päätöksiä lisääntymisensä suhteen.

Reproduktio-oikeuksien ja reproduktio-oikeudenmukaisuuden näkökulmista on eettisesti puollettavinta mieltää sijaissynttämisen naisen ruumiillisen itsemääräämisoikeuden piirissä ratkaistavaksi kysymykseksi. On kohtuutonta kieltää naisilta reproduktiokykyjen hyödyntäminen oman elämänsä parantamiseksi etenkin, jos joku muu taho niillä ansaitsee ja nuo kyvyt ovat naisen paras käytettävissä oleva resurssi. Sijaissynttämisen reproduktio-oikeutena ei kuitenkaan ratkaise kaikkia sijaissynttämiseen liittyviä eettisiä ongelmia, vaan tarkastelussa tulee yhtä aikaa olla läsnä sekä reproduktioterveyden, -oikeuksien että -oikeudenmukaisuuden tasot. Reproduktio-oikeudenmukaisuuden kannalta on oleellista, että globaalit, kollektiiviset bioeettis-poliittiset pyrinnot keskitetään kyseenalaistamaan ja kohtuullistamaan sijaissynttysteollisuuden käytänteitä, jotta sijaissynttämystä voitaisiin säädellä kaupalli-

sen intiimiyden työnä kaikkien osapuolien perus- ja ihmisoi-
keuksia kunnioittavasti.

*Turun yliopisto
Tampereen yliopisto*

Kirjallisuus

- Anderson, Elisabeth (1990), "Is Women's Labor a Commodity?" *Philosophy & Public Affairs* 19(1), 71–92.
- Bailey, Alison (2011), "Reconceiving Surrogacy: Toward a Reproductive Justice Account of Indian Surrogacy", *Hypatia* 26(4), 715–741.
- Bequaert Holmes, Helen & Purdy, Laura M. (eds.) (1992), *Feminist Perspectives in Medical Ethics*. Bloomington: Indiana University Press.
- Burrell, Riitta (2018), "Reproductive Rights, Ethics and Politics", paneelikeskustelupuheenvuoro samannimisessä symposiumissa Turun yliopistossa 28.3.2018.
- Donchin, Anne & Purdy, Laura M. (eds.) (1999) *Embodying Bioethics: Recent Feminist Advances*. New York: Rowman & Littlefield.
- Donchin, Anne (2001), "Understanding Autonomy Relationally: Toward a Reconfiguration of Bioethical Principles." *Journal of Medicine and Philosophy* 26(4), 365–386.
- Donchin, Anne (2010), "Reproductive Tourism and the Quest for Global Gender Justice", *Bioethics* 24(7), 323–332.
- ETENE (2011), "Lausunto sijaissynnytushoidoista Suomessa", http://www.etene.fi/c/document_library/get_file?folderId=72662&name=DLFE-2319.pdf. Viitattu 13.4.2013.
- Homanen, Riikka (2014) "Raskaus, biologia ja äidillinen osaaminen." Teoksessa Irni, Sari, Meskus, Mianna & Oikkonen, Venla (toim.) *Muokattu elämä: teknotiede, sukupuoli ja materiaalisuus*, 86–121.
- Homanen, Riikka (tulossa), "Creatively Becoming a Family in the Fertility Clinic? Matching Donors with Non-Heterosexual and Single Recipients in Commercial Care." Teoksessa Mikats, J., Kink-Hampersberger, & Oates-Indruchová (toim.) *Creative Families: Gender and Technologies of Everyday Life*.

- Irni, Sari, Meskus, Mianna & Oikkonen, Venla (toim.) (2014), *Muokattu elämä: teknotiede, sukupuoli ja materiaalisuus*. Tampere: Vastapaino.
- Junnonaho, Tiia R. (2014), *Kohtupolitiikka – Feministisen bioetiikan ja queer-bioetiikan näkökulmia sijaissyntymiseen*, filosofian pro gradu -tutkielma, Turku: Turun yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2014061829327>.
- Lappalainen, Päivi (1996), ”Seksuaalisuus”, teoksessa Koivunen Anu & Liljeström, Marianne (toim.), *Avainsanat: 10 askelta feministiseen tutkimukseen*, 207–225.
- Laufer-Ukeles, Pamela (2013), ”Mothering for Money: Regulating Commercial Intimacy”, *Indiana Law Journal* 88(4), 1223–1279.
- Macklin, Ruth (1988), ”Is There Anything Wrong with Surrogate Motherhood? An Ethical Analysis” *The Journal of Law, Medicine & Ethics*, 16(1), 57–64.
- Macklin, Ruth (2013), ”Reproduction Tourism”, esitelmä Reproductive Technology and Surrogacy: A Global Perspective -konferenssissa Reykjavikissa 26.8.2013. Power point -esitys luettavissa sähköisessä muodossa <http://ncbio.org/nordisk/arkiv/macklin-ppt.pdf>. Viitattu 1.10.2013.
- Markens, Susan (2007), *Surrogate Motherhood and the Politics of Reproduction*, Berkeley: University of California Press.
- May, Vivian M (2015), *Pursuing Intersectionality: Unsettling Dominant Imaginaries*. New York and London: Routledge.
- Mikats, Jana, Kink-Hampersberger, Susanne & Oates-Indruchová, Libora (toim.) (tulossa), *Creative Families: Gender and Technologies of Everyday Life*. Palgrave Studies in Mediating Kinship, Representation, and Difference. London & New York: Palgrave MacMillan.
- Motz, Anna (2001), *The Psychology of Female Violence: Crimes Against the Body*, Hove: Brunner-Routledge.
- Motz, Anna (2001), *The Psychology of Female Violence: Crimes Against the Body*, Hove: Brunner-Routledge.
- Naveen, Mala (2013), *Den Globale Baby: Det norske surrogateventyret i India*, Oslo: Aschehoug.
- Pande, Amrita (2010), ”Commercial Surrogacy in India: Manufacturing a Perfect Mother-Worker”, *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 35(4), 969– 992.
- Pande, Amrita (2014), *Wombs in Labor: Transnational Commercial Surrogacy in India*. New York: Columbia University Press.
- Satz, Debra (2010), *Why Some Things Should Not be For Sale: The Moral Limits of Markets*, Oxford: Oxford University Press.

- Schurr, Carolin (2018), "The Baby Business Boom: Economic Geographies of Assisted Reproduction." *Geography Compass* 12: 1-15.
- Sudenkaarne, Tiia (2018), "Queering Bioethics: A Queer Bioethical Inventory of Surrogacy." *Journal of Ethics, Medicine and Public Health* 6: 117-125.
- van Zyl, Liezl & Walker, Ruth (2013), "Beyond Altruistic and Commercial Contract Motherhood: The Professional Model", *Bioethics*, 27(7), 373-381.
- Vasantola, Satu (2016), "Sijaissynnytyskieltoa kierretään ulkomailla – 'Niin kauan kuin ne on Suomessa kielletty, niitä haetaan ulkomailla'" *Helsingin Sanomat* 7.4.2016. Luettavissa sähköisessä muodossa <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000002895220.html>. Viitattu 22.2.2018.
- Vora, Kalindi (2012) "Limits of 'Labor': Accounting for Affect and the Biological in Transnational Surrogacy and Service Work", *South Atlantic Quarterly*. 111(4), 681–700.
- Welldon, Estela (1992), *Mother, Madonna, Whore: The Idealization and Denigration of Motherhood*. Lontoo: Karnac.
- Wolf, Susan M. (1996), *Feminism and Bioethics: Beyond Reproduction*. New York: Oxford University Press.